

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук;
Король В. М., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Лобко Н. В., канд. іст. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук;
Сухонос В. В., д-р. юрид. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 17.05.2019 р.)

**Суспільно-політичні процеси на українських землях:
історія, проблеми, перспективи** : матер. VI Всеукр. наук.-практ.
конф. (Суми, 19 квітня 2019 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко,
С. І. Дегтярьов, В. М. Король та ін. – Суми : Сумський
державний університет, 2019. – 153 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 584 від 12 грудня 2018 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

ТЕСЛЕНКО Є. Є.
слухачка наукового товариства Білопільського ЦДЮТ
КОРОЛЬ В. М.
канд. іст. наук

ОСТАРБАЙТЕРИ З ОКУПОВАНОЇ УКРАЇНИ (1942-1945 рр.)

У наш час колишніх остарбайтерів залишилось небагато з огляду на їхній поважний вік. Ті ж, хто лишився, знаходяться навколо нас – це наші прабабусі чи прадідусі, сусіди чи просто знайомі. На основі сучасних спогадів колишніх остарбайтерів маємо унікальну можливість дізнатися, які ці люди зараз. Їхні життєві історії можуть дати відповіді на ті питання, що тривожать нас зараз, адже за їхніми плечима такий великий досвід. Нам слід пам'ятати про них, про їхній вклад в історію нашого народу.

Провал плану блицкригу, мобілізація працівників промисловості та сільського господарства до діючої армії спричинила в Німеччині гострий дефіцит робочої сили. Щоб вирішити цю проблему, гітлерівське керівництво розпочало вербування робітників на окупованих територіях. Так звані служби праці та вербувальної поліції друкували оголошення в газетах, використовували різні пропагандистські засоби, щоб переконати молодих людей у перевагах життя та праці в Німеччині.

Агітація щодо цього питання була насиченою та різноманітною. У листівках, рекламних фільмах і плакатах їм обіцяли пристойне житло, гарні заробітки та умови праці.

У березні 1942 р. Фріц Заукель був призначений генеральним уповноваженим із працевикористання – наказом про його призначення було засновано центральну установу зі збору й використання робочої сили. До осені 1942р. в Україні

було відкрито 110 служб праці. До серпня з рейхскомісаріату було депортовано півмільйона робітників.

Щодо реальних умов праці оstarбайтерів, то вони були надзвичайно тяжкими. Праця займала майже весь світловий день робітника. Якщо для робітника промислового підприємства чи фабрики, особливо кваліфікованого, тривалість робочого дня обмежувалася зміною й становила пересічно 8-10-12 годин, то у хатньої прислуги чи сільськогосподарських наймитів чітких обмежень робочого часу не було.

Дуже часто праця набувала форм жорсткої експлуатації. Молоді жінки, та навіть підлітки мусили виконувати важку некваліфіковану роботу, до якої вони непридатні фізично. Зарплата стала ще одним фактором дискримінації – вона була низькою і фактично втрачала значення стимулу до праці. Таким чином, умови життя оstarбайтерів (низька заробітня платня, утримання в бараках за колючим дротом і під охороною) наближалися до становища радянських військовополонених.

Найнестерпнішою формою дискримінації для оstarбайтерів стало кепське харчування. Не випадково, розповідаючи про своє життя в Німеччині, колишні «примусовці» найперше починають детально описувати свій жалюгідний раціон, адже вони постійно відчували голод. «Працювали на заводі тяжко, напівголодні. Багато гинуло. Пізніше мене забрав німець до господарства доглядати поросят і там могла їсти варену поросячу мішанину, що й допомогло мені вижити», – згадує Пустовойтова Валентина Василівна, жителька с. Череватівка, Сумська область

Говорячи про життя наших співвітчизників у Німеччині, важливо також нагадати ту обставину, що люди повсякчас перебували в умовах тотального обмеження особистої свободи. Більшість робітників були доставлені в рейх у насильницький спосіб, не маючи можливості впливати на вибір професії та місце роботи, були позбавлені елементарного права

задовольняти свої культурні та духовні потреби, обмежені в спілкуванні з іншими іноземними робітниками та місцевим населенням тощо. Насильства робітники зазнавали не тільки з боку безпосередніх керівників та наглядачів, а навіть рядових жителів Німеччини, які відкрито демонстрували свою зневагу й ненависть до невільників із України.

Після закінчення війни радянська влада робила все, аби колишні остарбайтери жили з постійним почуттям провини.

Посвідчення репатріанта сприймалося, як тавро зрадника. Щодо жінок-остарбайтерів, то їх вважали «німецькими повіями» і глузували з них.

Лише на початку 1990-х ситуація з остарбайтерами почала поволі вирішуватися – уряд Німеччини розпочав програму виплат компенсацій трудовим мобілізованим. При чому українці отримували в шість разів менше, на відміну від тих самих поляків.

Для більшості остарбайтерів згадка про минуле – достатньо болісний період, який закарбувався в пам'яті як найтяжче випробування.